

Конституисање југословенске идеје кроз архитектуру

- корени концепта југословенства сежу до 19. века када је дошло до генералног буђења националне свести међу европским народима
- на исти начин половином 19. века дошло је до формирања пансловенског покрета који се јавио као реакција на германизовану културу Хабзбуршке монархије у којој су као поданици живели припадници многих словенских народа (Пољаци, Чеси, Словаци, Словенци, Хрвати, Срби...)
- крајем 19. века почела је да се кристалише идеја југословенства под утицајем панславизма
- Јужни Словени (Словенци, Хрвати и Срби) су почели да се ословљавају братски и да теже идеји о уједињењу
- многи интелектуалци и уметници су почели да сарађују и на тај начин промовишу идеју југословенства
- као резултат тога организоване Југословенске изложбе у Београду (1904 и 1912), Софији (1906) и Загребу (1908)
- југословенство се кроз архитектуру манифесовало кроз неколико типологија: соколске домове и стадионе, дворску и архитектуру у служби дипломатије, националне павиљоне на међународним изложбама, меморијалну архитектуру и амбициозне државне пројекте

- **Иван Мештровић, макета Видовданског храма, 1910.**

- Југословенска културна политика Београда после прве изложбе довела је и до ангажовања вајара Ивана Мештровића за јавне споменике у Србији
- он се изјашњавао као југословенски уметник
- У Косовском циклусу није видео искључиво српску, већ југословенску митологију
- пројектовао Видовдански храм као споменик југословенске народне религије

- **Јожа Јеленец и Виктор Ацето, слетиште Југословенског соколског слета у Љубљани, 1922.**

- Соколски покрет је настао 1862. године у Прагу у оквиру тадашње Хабзбуршке монархије као вид буђења чешке националне свести кроз спортске активности
- Соколство је пропагирало либералистичку филозофију и јачање националног идентитета путем физичких вежби, у првом реду гимнастике и атлетике
- соколски концепт су преузели и други словенски народи који су живели у оквиру територије Аустроугарске
- Популарност Соколског покрета међу словенским народима свакако је допринела јачању панславизма и жеље за независношћу од германизоване културе Аустроугарске, као и за уједињењем
- Године 1919. одржан је Видовдански соколски сабор у Новом Саду на којем су уједињене све предратне соколске организације Јужних Словена

- Јавила се нова сврха очувања јединства новонастале државе, преузимањем и промовисањем њене идеологије југословенства
- 1922. године одржан Први југословенски соколски слет у Љубљани
- том приликом се у Љубљани гради стадион са јасним и недвосмисленим реминисценцијама на српско-византијски стил и неоморавску архитектуру
- **Иван Вурник, Соколски дом Табор у Љубљани, 1923-1926.**
 - до тада највећи објект ове врсте у Краљевини, а трећи у свету, саграђен на површини од 1.600 м²
 - Елементи словеначке народне архитектуре и уметности
 - приликом постављања камена темеља узидано „спомен-камење“ са Авале, Ловћена, Петрове Горе и Наноса
 - У оквиру целог објекта се провлачи мотив преломљеног лука који као готички елемент представља саставни део словеначког културног идентитета
- **Момир Коруновић, Соколски дом у Ужицу, 1931-1936.**
 - многи соколски домови својом архитектуром одражавали различита виђења и интерпретације југословенског идентитета
 - Један од најзначајнијих Коруновићевих соколских домова
 - у духу народног градитељства интерпретираног на експресионистички начин
 - Иако је објект био под заштитом, срушен је приликом изградње пруге Београд–Бар 7. априла 1974. године
- **Момир Коруновић, Соколски стадион за Свесоколски слет у Београду, 1930.**
 - Соколство је веома брзо постало један од најважнијих стубова на којима је почивала идеологија југословенства и режим краља Александра I Карађорђевића
 - Соколски Савез је покушавао да промовише државни концепт, југословенску националну и верску толеранцију
 - Патриотска намера Сокола је била да постану „стуб отаџбине“, и таква врста истинског патриотизма је била циљ којем је политика Краља Александра тежила
 - Период шестојануарске диктатуре обележио је нагли пораст чланства, као и јака финансијска подршка државе
 - врхунац употребе Сокола у политичке сврхе промовисања интегралног југословенства 1930. са организовањем Свесоколског слета у Београду
 - том приликом Коруновић пројектовао привремени стадион који се налазио испод Техничког факултета
 - За конструкцију стадиона је искоришћено 5.100 м³ дрвне грађе, што је овај објект у том тренутку чинило највећом дрвеном конструкцијом у Централној Европи
 - Вежбалиште је било површине 12.600 м², док је гледалиште могло да прими 45.000 посетилаца и 3.500 вежбача
 - капије декорисане у народном духу

- По завршетку слета стадион је размонтиран

- **Коста Петровић, Фрања Де Негри и Васа Стефановић, Југословенски народни дом Краља Александра I у Суботици, 1931-1939.**

- после атентата у којем је краљ Александар убијен у Марсеју 1934. године, политика југословенства се мења

- то се одражава и кроз архитектуру

- Соколска друштва постепено постају мање погодна за пропагирање југословенства како су расли политички проблеми и националистички анимозитети током друге половине четврте деценије

- око 1939. године покренуто питање да ли градити домове који би били искључиво соколски или би можда било боље подизати народне домове због њихове политичке неутралности

- У том тренутку Соколи су били већ далеко од пожељне подршке режиму и више су категорички остали везани уз државу

- у таквој атмосфери подигнут Народни дом у Суботици

- међутим носи назив по краљу Александру

- После атентата, култ личности краља Александра уздигао се на ниво „краља-мученика“ и од тог тренутка су сви новоизграђени соколски домови постали јавни национални спомен-домови посвећени краљу

- архитектуру Народног дома у Суботици одликује умерени модернизам са примесама националног стила у виду полукружно завршених аркада које су обухватале прозоре свих спратова

- **Живојин Николић, Виктор Лукомски, Николај Краснов, Дворски комплекс на Дедињу, 1924-1929.**

- Осмишљен да буде пројектован у „нашем народном лепом стилу“

- представља праву еkleктичку мешавину различитих стилова који су поседовали реминисценције на тему националног

- Овакав приступ настао је услед кризе југословенског идентитета – како представити аутентично југословенски национални стил?

- Из тог разлога јављају се мотиви карактеристични за варошку грађанску кућу, са адекватном организацијом простора, доклатима, тремовима, еркерима, декоративним димњачким капама и употребом ћерамике

- вештачко формирање усиљеног југословенског идентитета, услед чега је дошло до извесног степена артифицијелности у изразу

- водила се пажња о пореклу материјала, па је тако циљано коришћен бели брачки мермер

- концепт „балканског“ двора за „балканску“ династију, због чега је примењена архитектура која је сматрана аутентичном за југословенско поднебље

- циљ истицање „народног“ карактера краљевске династије, па самим тим и државе блиске појединцу

- „варошка кућа“ била је део градитељске баштине за готово читаву територију Краљевине коју је требало идејно ујединити по неком универзалном културном принципу

- између оријенталног и западног, руралног и урбаног, амбивалентна и прилагодљива углу појединца
 - слала је поруку о „народном“ карактеру краљевске династије
 - Карађорђевићи представљени као једина аутохтона балканска династија
- **Коста Ј. Јовановић, Југословенско посланство у Анкари, 1931-1939.**
 - одражавало исте идеје као и Стари двор на Дедињу
 - алудирање на примордијалну архитектуру југословенског народа
 - архитектура била важно средство идеологије југословенства
 - у посланству у Анкари препознатљиви елементи конструисања и експлоатисања југословенског културног идентитета
 - међутим, интересантно је да је у Туској у исто време исти стил, односно модел коришћен у сврхе конституисања новотурског идентитета
 - Ататурк актуелизовао профано градитељско наслеђе Османског царства и кроз модернизацију традиционалне архитектуре градио нови национални идентитет, који је требало да почива на секуларној држави
 - резултат тога слична стилска решења која су примењивана у пропагирању југословенства
 - **Стјепан Хрибар, улаз у павиљон Краљевине СХС на изложби декоративних уметности у Паризу, 1925.**
 - спој традиција заснованих на фолклору националних група које су чиниле Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца
 - Главни улаз је замишљен као најјачи мотив декорације екстеријера са орнаментиком преузетом из фолклорне традиције
 - сликана композиција изнад главног улаза - два младића и девојка како осликавају керамичке посуде - „призор идеалне југословенске Аркадије”
 - **Петар и Бранко Крстић, пројекат павиљона Краљевине СХС у Филадельфији, 1925.**
 - избор пројекта изазвао незадовољство код хрватских колега
 - Да би се презентовали циљеви политике интегралног југословенства, неопходно је било остварити сарадњу између српских и хрватских уметника
 - Међутим, превише индивидуализовани уметнички идентитети нису прихватили потребе нове колективне свести
 - српско-византијски стилски репертоар био проблематичан за хрватске уметнике
 - није одражавао југословенску уметност
 - на крају павиљон није ни реализован
 - **Јосип Сајсл, павиљон Краљевине Југославије на Светској изложби у Паризу, 1937.**
 - Програмски концепт се градио око идеје о репрезентацији јединствене државе, која је етничке, локалне и историјске разлике довела у хармоничан систем међусобне толеранције, а тиме решила кризе у економији и привреди и санкционисала сугестивна мишљења која су потпиривала кризе идентитета

- визуелни приказ југословенског идентитета избегао искључиво угледање на народну традицију
- употреба локалних природних материјала
- **Војта Браниш, Ђука Кавурић, Едо Ковачевић, Ђорђе Крекић и Ернест Томашевић, пројекат Босанске куће на Светској изложби у Паризу, 1937.**
 - издвојени корпус чинила Босанска кућа
 - посредно указивала на политичко-културни контекст израза југословенског идентитета
 - презентација аутентичног сегмента југословенског идентитета
 - Босна представљала Југославију у малом - мултиетнички и мултикултурни простор који је био заједнички за све
 - такође представљала омаж дрвној индустрији, веома значајној за економски развој Краљевине Југославије
- **Николај Краснов, пилони моста краља Александра, 1930.**
- **Иван Мештровић, нацрт пилона моста краља Александра, 1934.**
 - мост био симбол економског развоја Краљевине
 - различита решења за мост, већина контроверзна
 - изазивало полемике у јавности
 - 1933. одједном дошло до промене концепције и уместо лавова решено да се поставе четири коњаничке скулптуре историјских владара: цар Душан и краљ Томислав, национални представници српског и хрватског народа, Твртко Први Котроманић, краљ Рашке, Босне, Далмације, Хрватске и Приморја и краљ Петар I Карађорђевић
 - израда поверена Ивану Мештровићу
 - мост представљао идеалну позорницу за стварање јединственог националног идентитета
 - прожимања старог и новог идентитета
 - међутим, то никада није изведено
- **Иван Мештровић, Споменик незнаном јунаку на Авали, 1933-1938.**
 - попут архајских маузолеја
 - упућује на древност
 - у корелацији са Видовданским храмом
 - модел приказивања реалног југословенства са својим етничким дивезитетом
 - *јединство у различитости*
 - истицање заједничких етничких корена и стабилности државе
 - осам каријатида у народним ношњама представљају Далматинку, Босанку, Банаћанку, Македонку, Словенку, Хрватицу, Црногорку и Шумадијку
 - оне стоје босе на *светом југословенском тлу*
 - храм секуларне религије југословенства
- **Виктор Лукомски, хотел Авала, 1931.**
 - рустикална једноставност приземне партитуре насупрот прочишћене кубичне форме хотела

- поновљени елементи са двора на Дедињу
- **Василиј Андросов, Пошта 1, 1930-1938.**
 - уместо прогресивног модернистичког пројекта пошта одевена у рухо које указује на успон монументализма у архитектури
 - модернизовани хипертрофирани дорски стил
 - државни објект који би требало да указује на ауторитет краљевине
- **Александар Дероко, Преображењска црква у Сарајеву, 1939-1940.**
 - позивање на ранохришћанску и прешизматску архитектуру
 - нарочито у мултикултуралним срединама